

ماجرای برق‌گرفتگی

و ایستادگی

حاج اسماعیل

یکی از قدیمی‌ترین تکیه‌های باقیمانده در تهران تکیه نفرآباد است. تاریخ از سروروی این تکیه می‌بارد. قرن هاست زمزمه یا حسین (ع) در این تکیه طنین‌انداز است.

خیمه سفید با شروع ایام محرم بالا می‌رود و نماد تاریخی این تکیه است. وقفنامه نشان می‌دهد این تکیه بعد از نخستین حصار کشی پیرامون تهران ساخته شده است. شاید هم پیش‌تر در این محدوده از ری وجود داشته و محفل عزاداری اهالی ری بوده است. بارها بازسازی و مرمت شده است و کسی شکل اولیه آن را به یاد نمی‌آورد. حسین موسوی، محقق و پژوهشگر می‌گوید: «نصیربک را از واقفان قدیمی تکیه نفرآباد می‌دانند؛ حتی گفته می‌شود نصیربک نخستین شخصی بود که ساختمان آن را بنا کرد. در واقع خاندان نصیری متولی تکیه بوده‌اند و همچنان این وظیفه را بر عهده دارند و در حال حاضر محبوبه نصیری، دختری از خاندان نصیری متولی تکیه است. خانه نصیری‌ها در جوار تکیه هنوز پابرجاست.»

مهمانی در خانه‌های بزرگ محله

موضوع:
مراسم و جشن‌های خاص

ویژگی:
انجام آداب و رسوم بیانگر ارتباط خاص اهالی محله با یکدیگر است

شیوه خاص برگزاری جشن‌ها و مراسم در محله نفرآباد-هاشم‌آباد موضوع جالبی است که یکی از پژوهشگران این محله درباره‌اش صحبت می‌کند. رضا بیک می‌گوید: «در گذشته مانند امروز تالارهای پذیرایی وجود نداشت و جشن عروسی‌های محله در خانه‌های بزرگی که صاحبشان افرادی مثل حاج جعفر داروغه کاظم، ارباب سیف‌الله تقوی‌راد، آقای نفر و... بودند، برپا می‌شد. دور تا دور حوض میز و صندلی می‌چیدند. خانم‌ها هم اغلب در طبقه بالای خانه یا خانه همسایه دیواره دیوار جمع می‌شدند.» بیک در ادامه درباره مراسم خواستگاری چنین می‌گوید: «به دلیل نسبت‌های فامیلی که بین اهالی محله وجود داشت، همه با هم در ارتباط بودند و همدیگر را به‌خوبی می‌شناختند. مادران پسردار عموماً در مراسم خاصی مثل عروسی، شب‌های محرم و اعیاد مذهبی دختری را نشناس می‌کردند و بعد از آن با خانواده قرار مراسم خواستگاری می‌گذاشتند. بعد از مراسم خواستگاری، یک روز قبل از مراسم عقد و عروسی مراسمی به نام خنجه‌برون انجام می‌شد.»

به گفته این پژوهشگر، ختنه‌سوران یکی دیگر از مراسمی بود که در این محله طبق سنت انجام می‌شد. برگزاری این مراسم برای اهالی محله اهمیت داشت تا حدی که خانواده‌های ضعیف که امکان برگزاری مراسم را نداشتند مورد حمایت یکی از بزرگان محله قرار می‌گرفتند و به هر طریق برگزار می‌شد.

مراسم مورد توجه دیگر در این محله، مراسم گلریزان است که بیک می‌گوید: «کافی بود برای فردی در محله مشکلی پیش بیاید، همه پهلوانان و بزرگان برای حل آن جمع می‌شدند و مراسم گلریزان برگزار می‌کردند. مراسم گلریزان به این شکل بود که وقتی بزرگان وارد مراسم می‌شدند، جوان‌ها به احترام بزرگ‌ترها پر سر و پایشان گل می‌ریختند، در وصف حضرت علی (ع) نوحه‌ای می‌خواندند و سپس فردی شالی را از کمرش باز می‌کرد و مهمانان داخل شال هر مبلغی که دوست داشتند، می‌ریختند. در نهایت این شال جمع می‌شد و به کسی که نیازمند و دارای مشکل بود، هدیه می‌شد. جالب است که حاضران این مراسم از میزان مبلغ کمک‌کننده‌ها باخبر نمی‌شدند و نسبت به کسی که نیازمند بود، شناختی نداشتند.»

موضوع:
تکیه‌های تاریخی محله

ویژگی:
تکیه نفرآباد قدیمی‌ترین تکیه باقیمانده تهران است

پدر بزرگم سیدجواد ابوترابی که بسیار مورد احترام اهالی بود، شنیدم که قرار بود علم بزرگ تکیه هاشم‌آباد را در عزاداری حمل کنند. حاج محمد اسماعیل کربلایی صفی از بزرگان محله زیر علم بزرگ تکیه می‌رود. علم بسیار سنگین و بلند بود. یکباره تیغه علم به کابل برق برخورد می‌کند و لرزه بر اندام حاج اسماعیل می‌افتد، اما او برای اینکه صدمه‌ای به کسی وارد نشود، علم را همچنان بردوش خود نگه می‌دارد و بلندبلند ذکر یا باالفضل را تکرار و تیغه را از کابل برق جدا می‌کند. خوشبختانه نه به خودش و نه به فرد دیگری آسیبی وارد نمی‌شود.»

نفرآباد؛ مهد شیوه کهن مداحی

در گذشته «زمینه‌خوانی» مانند سبک حسین گوپی ممتد که امروز بین جوانان طرفدار زیاد دارد، سبک پرطرفداری شده بود؛ منتهای پیچیدگی و سختی یادگیری این شیوه باعث شد تا حد زیادی از بین برود.

این موضوعی است که «مجید سبزی‌علی» مداح بنام و شناخته‌شده محله نفرآباد که به سبک زمینه‌خوانی هم تسلط دارد، مطرح می‌کند و می‌گوید: «در گذشته خیلی از جوانان مشتاق فراگیری این سبک از مداحی بودند، اما حین آموزش وقتی متوجه پیچیدگی و سختی آن می‌شدند، کار را در نیمه رها می‌کردند.»

سبزی‌علی در ادامه درباره تاریخچه شکل‌گیری این سبک در محله نفرآباد-هاشم‌آباد این چنین می‌گوید: «در گذشته قبل از زمینه‌خوانی، تعزیه‌خوانی و روضه‌خوانی در تکابای تهران و شهرری رواج داشت. زمینه‌خوانی را «حاج حسین بابا» متخلص به «مشکین» با کمک دوست و هم‌محله‌ای خود «عارف قزوینی» ۱۲۰ سال پیش ابداع کرد.»

در گذشته سینه‌زنی مانند امروز نظم خاصی نداشت، اما بعد از پیدایش زمینه‌خوانی و بعد از آن راسته‌خوانی یک نظم و انضباطی در سینه‌زنی شهری و همچنین تهران به وجود آمد. سبزی‌علی با بیان این موضوع می‌گوید: «هر نوحه زمینه‌خوانی شرح حال کامل یکی از افرادی است که در کربلا بودند و نوحه‌های زمینه‌خوانی با دقت زیاد و با استناد به مقتل و

موضوع:
زمینه‌خوانی

ویژگی:
سبک خاص و قدیمی‌ای در مداحی است که هنوز در این محله خوانده می‌شود

احادیث و روایات صحیح سروده می‌شوند. زمینه‌خوانی آداب و قوانین خاص خود را دارد و در دستگاه‌های موسیقی اصیل و سنتی ایرانی یا چند دستگاه با هم سروده و اجرا می‌شد. این نوع عزاداری برگرفته از قوانین و آداب سخنوری است و بعضی از نوحه‌ها در حالت مشاعره بین نوحه‌خوان با میاندار اجرا می‌شود.»

این مداح زمینه‌خوان از بنیانگذاران زمینه‌خوانی در محله‌های نفرآباد و هاشم‌آباد نام می‌برد: «افرادی همچون شاطر رحیم (مهدی‌نیا)، آقامیر روغنی، کربلایی ابراهیم نفر، میرزاتقی نجار و خلیفه عبدالعظیم جزو نخستین زمینه‌خوانان این محله بودند که به دوره قاجار برمی‌گردد. در دوره پهلوسوی اول با وجود ممنوعیت مجالس این مراسم و عزاداری از بین نرفته بود و در دوره پهلوی دوم هم هنوز زمینه‌خوانی در تهران و شهرری کمی متفاوت اجرا می‌شد. در حال حاضر هم این سبک در پاتوق‌های زمینه‌خوانی در تکیه نفرآباد و هاشم‌آباد، پاتوق کوی معینی، مسجد جامع بازار و هیئت جامع زمینه‌خوانی سیدالساجدین اجرا می‌شود.»

از سمت راست، نشسته، دومین نفر که کلاه به سر دارد استاد سخنوری که هزاران بیت شعر حفظ و در زمینه‌خوانی مهارت داشت مرحوم حاج قاسم فخاری است. دومین نفر با اینکه سواد نداشت ولی استاد زمینه‌خوانی بود و بیشتر زمینه‌ها را حفظ بود و دستگاه‌های موسیقی را می‌شناخت مرحوم دایی محمد آقا بود. چهارمین نفر نشسته از سمت راست مرحوم آقامیر روغنی است که زمینه‌خوان تکیه نفرآباد بود. ایستاده از سمت چپ مرحوم محمد خوش سیما است که مداح زمینه‌خوانی و راسته‌خوان تکیه نفرآباد بود.

